

С.М.Амеліна

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
КУЛЬТУРИ ДІАЛОГУ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ВНЗІВ**

Для забезпечення ефективності цілісного процесу формування культури діалогу у майбутніх фахівців-аграріїв

потрібні певні психолого-педагогічні умови. Мета статті – висвітлити авторське обґрунтування психолого-педагогічних умов формування культури діалогу у студентів аграрних ВНЗів. Однією з проблем цього процесу є тісний взаємозв'язок і взаємовплив його складників.

Важливою умовою для розвитку культури діалогу у майбутніх аграріїв стає стимулювання прагнення студентів до розвитку і реалізації своїх здібностей. Кожен із студентів наділений від природи певними здібностями, якими він відрізняється від інших індивідів. Усвідомлення своїх здібностей, сфери обдарованості, пробудження інтересу до самопізнання є першим кроком на довгому шляху самореалізації особистості, наближення до «Я-ідеального».

Самореалізація особистості – це складний і динамічний процес, який відбувається через ряд часткових процесів формування і розвитку окремих якостей. Це вимагає від викладачів уміння об'єктивно оцінювати студента, доброзичливо і тактовно підтримати його, спонукати майбутнього фахівця до чіткої позиції «Я можу», тобто віри у власні сили і можливості.

В цілому кожен індивід спрямований на досягнення найвищого ступеня розвитку всіх своїх внутрішніх сил – досягнення акме. Але для студентів буває нелегко вірно ідентифікувати свій власний стан, збагнути свої природні переваги і вади, і, як наслідок, визначити траєкторію розвитку своїх здібностей. Підтримка викладача у цьому плані означає:

- стимулювання магістрального руху студента до самопокращення;
- допомога у визначення власних здібностей і нахилів;
- дієва підтримка процесу саморозвитку.

Для успішного формування культури діалогу необхідно пояснити студентам, що процес саморозвитку їх особистості і процес розвитку культури діалогу не протікають паралельно, а тісно переплітаються. Потрібна позитивна мотивація майбутніх фахівців до розвитку їх здібностей; пробудження інтересу до саморозвитку; активізація їх власної діяльності у напрямку самопроекування та самовдосконалення; формування відповідального ставлення до самозростання.

Майбутні фахівці-аграрії повинні отримати у ВНЗі не тільки професійну підготовку, але й бути підготовленими до фахової комунікації, яка є необхідною для успішного і продуктивного вирішення ними професійних завдань.

Таким чином, потрібно навчити студентів орієнтуватись у різнопланових комунікативних ситуаціях, встановлювати контакти і підтримувати взаємини з різними спеціалістами своєї і суміжних сфер професійної діяльності, аргументувати свою позицію, досягати взаєморозуміння з партнерами, бути коректним у виборі засобів спілкування.

Комунікативній підготовці майбутніх фахівців аграрної сфери до останнього часу приділялось недостатньо уваги, що можна було пояснити невисокою мобільністю спеціалістів даної галузі, переважанням контактів типу «людина-природа» над контактами «людина-людина», орієнтацією на знаннєвий компонент підготовки аграріїв. Проте, вимоги до фахівців аграрного сектора за останні роки стрімко змінилися, на передній план вийшов людський фактор, зросла роль комунікації у професії.

Сучасний компетентний фахівець-аграрій повинен уміти логічно, чітко і адекватно висловлювати свою думку; правильно формулювати запитання і відповіді на них; володіти аргументаційним апаратом; займати активну позицію під час виробничих нарад, обговорень, «круглих столів»; виступати з пропозиціями; знаходити адекватні прийоми діалогічного спілкування зі співробітниками і колегами різного ієрархічного рівня; здійснювати виступи перед аудиторією, робити презентації; володіти мовленнєвим етикетом.

Недостатня комунікативна підготовка, нездатність організувати фахове спілкування, відсутність умінь і навичок діалогічного спілкування, низький рівень культури діалогу різко знижують «вартість» спеціаліста на ринку праці, можливості його працевлаштування, успішність виконання ним професійних обов'язків, особливо у нестандартних ситуаціях.

Підготовка студентів до фахової комунікації виявляється, таким чином, необхідною умовою формування культури діалогу, високий рівень якої, у свою чергу, сприяє

підвищенню фахової комунікативної компетентності спеціалістів.

Шляхами комунікативної підготовки студентів-аграріїв є:

- більш повне використання комунікативного потенціалу мовних дисциплін («Українська мова за професійним спрямуванням», «Ділова українська мова», «Українська словесність», «Іноземна мова», «Ділова іноземна мова»);
- посилення комунікативної спрямованості навчання спеціальним дисциплінам;
- пропонування студентам серед дисциплін за вибором таких курсів як «Ораторське мистецтво», «Ведення ділових переговорів» тощо;
- широке введення у практику позааудиторної роботи диспутів, дискусій та інших форм діалогічного спілкування.

Ефективне формування культури діалогу у майбутніх фахівців неможливе без розвитку толерантного та емпатійного ставлення суб'єктів педагогічного процесу один до одного.

У педагогіці толерантність (від лат. *tolerans* – терплячий) розглядається як терпимість до чужих думок і вірувань [1, с.332], що передбачає визнання права іншого на його власну точку зору.

Толерантна людина вільна від будь-яких упереджень стосовно опонентів як у особистісному, так і у професійному, діловому аспектах.

Практика показала, що релевантними для успішного формування культури діалогу є такі якості толерантної особистості:

- повага до опонента у будь-якій ситуації, навіть за умови категоричної незгоди з його позицією;
- прагнення до ненасильницького шляху вирішення конфліктів, якщо вони виникають;
- визнання рівноправності різних точок зору на одне і те ж саме явище або проблему;
- готовність сприймати інші особистості такими, якими вони є, без намагання змінити їх за власним розсудом;
- налаштованість на співпрацю і співробітництво без конкурування з опонентом;

– емоційна стабільність, стресостійкість, адекватна реакція на опозиційні висловлювання.

Толерантність у відносинах між викладачами і студентами та в межах студентського колективу набуває дедалі більшого значення. Відхід від авторитарної педагогіки, зумовлений розвитком плюралізму думок та ідей у суспільстві, породив розмаїття позицій, поглядів і точок зору на одну і ту ж саму проблему. Проте, не всі готові до адекватного сприйняття інших думок, що відрізняються від власних. Це характерно і для викладачів, і для студентів, але більшою мірою стосується все-таки викладачів, які звикли до традиційного домінування у навчальному процесі, викладання «єдиної правильної точки зору» і відсутності інших позицій.

Часто таким людям дуже важко змиритись з тим, що хтось може мислити інакше. Навіть якщо опонент помиляється, він має право на помилку – усвідомлення цього факту дається досить важко, але є визначальним для подальшого розвитку толерантності.

Крім того, між опонентами можуть траплятись не тільки відмінності позицій щодо конкретної проблеми, а й інші – особистісного характеру, культурні, релігійні тощо. Толерантні партнери по діалогу зосереджуються на вирішенні проблеми і не виявляють упередженого ставлення до опонента через розбіжності у культурі чи несхожість за темпераментом. Неупередженість і повага до партнера – найкраще підґрунтя для плідної діалогічної співпраці з ним.

За умови незгоди з точкою зору партнера чи усвідомлення хибності його бачення вирішення проблеми єдиним шляхом розвитку діалогу є послідовна чітка аргументація своєї позиції, намагання зрозуміти основу позиції опонента, демонстрація зацікавлення до його аргументів та тактовне переконання за допомогою логічних доказів вірності власного варіанту вирішення проблемного питання.

Толерантна особистість не допускає ніяких категоричних висловлювань. Якщо ж загрожує виникнення конфлікту, така людина намагається уникнути його, а за умови існування конфлікту – запропонувати спільний пошук компромісного вирішення проблеми чи ситуації. Прояв

культури діалогу у конфліктних ситуаціях навчає майбутніх фахівців поведінки у можливих ситуаціях професійної діяльності, адже у професійній сфері неминуче зіткнення різних інтересів, що часто спричиняє виникнення виробничих конфліктів.

Толерантність у ситуаціях навчального діалогічного спілкування обов'язково означає рівноправність усіх висловлених точок зору на вирішення проблеми. Не повинно бути зверхнього, зневажливого ставлення навіть до помилкових уявлень.

Фундаментом для партнерських, рівноправних діалогічних відносин є готовність сприймати «іншість» своїх опонентів. Всі люди різні. Саме ця різноманітність в межах одного колективу (у ВНЗі – навчального, а у майбутній професійній діяльності – виробничого) дає поштовх до продуктивного розвитку ідей, слугує вибору найбільш вдалого варіанту вирішення професійного завдання. Не можна «переробити» партнера, можна намагатись переконати його.

Переконання опонента у власній правоті чи у слушності власної пропозиції не має нічого спільного з конкуренцією. Діалог не може вестись тільки з наміром «виграти» його, «перемогти» свого опонента – суперника. Толерантна особистість налаштовується на взаємовигідну співпрацю з партнером. Співробітництво і співтворчість принесуть користь обом учасникам діалогу, а, з іншого боку, допоможуть знайти найоптимальніший варіант вирішення проблеми.

Толерантна людина відзначається емоційною стабільністю, відсутністю бурхливих проявів негативних емоцій, спокійною реакцією на опозиційні висловлювання партнера.

Звичайно, сухий, неемоційний діалог також не може бути продуктивним. Емоційна сфера партнерів у будь-якому випадку задіяна у діалозі, але вона повинна слугувати прояву доброзичливого і приязного ставлення до опонента. Сформованості емоційно-почуттєвого компонента культури діалогу неможливо досягти без емпатії.

Емпатія як розуміння ставлень, почуттів і психічних станів іншої людини може існувати у вигляді співпереживання або співчуття.

Формування культури діалогу – це не сухий процес, що ґрунтується тільки на мисленнєвій діяльності його суб'єктів. Він стосується і емоційно-почуттєвої сфери, яка може посилювати або послаблювати загальну ефективність процесу формування культури діалогу. Емпатія слугує зростанню його ефективності.

Без емпатії неможливо уявити собі діяльність викладача, адже для нього розуміння емоційного стану і почуттів студентів належать до його професійних якостей. З іншого боку, вплив емпатійного викладача на студентів значніший, йому легше вдається досягти взаєморозуміння зі студентами.

Необхідною психолого-педагогічною умовою для процесу формування культури діалогу є емпатія і з боку викладачів, і з боку студентів, яка у контексті цього процесу означає:

- глибоке «читання» психічного стану опонента;
- проникнення у відчуття і переживання співрозмовника;
- чуйне і тактовне ставлення до почуттів іншої особи;
- регулювання власного емпатійного розуміння;
- адекватні прояви співпереживання.

Для успішної діалогічної взаємодії треба навчитись відчувати, «читати» психічний стан партнера, прогнозувати його емоційну реакцію у подальшому розвитку діалогу. Від того, які емоції володіють опонентом наразі, може залежати його бажання і готовність співпрацювати. Можливо, йому потрібен певний час, щоб заспокоїтись, опанувати себе, взяти під контроль свої почуття, налаштуватись «на партнера». Інколи буває досить короткочасно переключити увагу опонента на іншу тему, щоб він зумів віднайти чи відновити емоційну рівновагу.

Емпатійного партнера характеризують чуйність і тактовність у ставленні до почуттів інших, бажання не образити опонента навіть мимоволі. Коли людина проявляє свої почуття, вона ніби «оголює» свою душу і відкривається назустріч партнерові. Така відкритість робить опонента беззахиснішим, і

тільки емпатійний партнер може бути тактовним, не скористається цією «слабкістю».

Співпереживання з партнером чи співчуття до нього повинні свідомо регулюватись і адекватно проявлятись. Емпатія вважається пасивно-споглядалною реакцією на почуття партнера, проте, так чи інакше, вона не залишається тільки внутрішнім душевним рухом особистості, а проявляється. На відміну від симпатії, яка означає активну реакцію, допомогу, підтримку, емпатія може проявлятись у вигляді небайдужості. Подекуди партнерові буває досить тільки усвідомлення того, що його розуміють і до нього небайдуже ставляться.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та експериментальне дослідження дозволили зробити висновок щодо психолого-педагогічних умов, які є необхідними і достатніми для ефективного формування культури діалогу у майбутніх фахівців-аграріїв:

- організація взаємодії викладачів і студентів шляхом діалогізації навчання, що сприяє удосконаленню професійної підготовки студентів і створенню доброзичливого психологічного мікроклімату;
- розвиток співтворчості студентів і викладачів шляхом залучення студентів до спільних пошуків вирішення проблемних питань;
- стимулювання прагнення майбутніх фахівців до розвитку і реалізації своїх здібностей;
- здійснення комунікативно-фахової підготовки студентів-аграріїв до вирішення ними професійних задач;
- формування толерантного та емпатійного ставлення суб'єктів педагогічного процесу один до одного.

Оскільки усі психолого-педагогічні умови взаємопов'язані, то їх функціонування відбувається одночасно і комплексно.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Грива О.А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища: Монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2005. – 228 с.

3. А.А.Леонтьев Психология общения.—М.:Смысл, 1999.— 365с.

Л.Г.Федорова

ПЕДАГОГІЧНИЙ ТАКТ ЯК СПЕЦІАЛЬНЕ ПРОФЕСІЙНЕ УМІННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статье рассматриваются различные подходы к трактовке понятия «педагогический такт».

This article reveals different approaches to the definition of the notion "pedagogical tact".

Гуманізм та особистісно орієнтований підхід до учня, розробка нових технологій навчання та виховання, формування активності й саморозвитку особистості – ось на що сьогодні спрямована державна освітянська політика в Україні.

Переорієнтація свідомості майбутнього вчителя на визначення нових освітніх пріоритетів зумовлюється об'єктивним зростанням етичних цінностей як регулятора поведінки членів суспільства і передусім підростаючого покоління. Важливого значення набувають такі педагогічні принципи як повага до особистості учня та його права на самовизначення, готовність педагога до адекватної поведінки в різних ситуаціях шкільного життя. Професійність учителя сьогодні значною мірою визначається його етичною компетентністю як вищим рівнем оволодіння педагогічною професією, квінтесенцією загальнолюдської і професійної культури педагога.

Культура професійно-педагогічної поведінки вимагає за всіх обставин взаємодії педагога з учнями, студентами, батьками, колегами, адміністрацією дотримання норм моралі і педагогічної етики, прояву гідності, доброзичливості, витримки, культури спілкування, такту.

Взаємодія учителя і учня відбувається завдяки спілкуванню. Цим питанням займалися такі вчені: В.А.Кан-Калик, О.М.Леонтьєв, Є.В.Селєзньов, О.К.Тихомиров та ін. Досліджували проблему спілкування українські психологи О.К.Дусавицький, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, С.Д.Максименко, Ю.І.Машбиць, С.О.Мусатов, І.О.Синиця, Н.В.Чепелева та ін.